

УДК338.43.01:332.362

**Газуда М.В.**  
кандидат економічних наук,  
доцент кафедри економіки підприємства  
Ужгородського національного університету

## АЛГОРИТМ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВІДНОВЛЮВАНИМИ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

У статті проаналізовано сутність категорії «ефективність управління». Розглянуто наукові підходи і методи розрахунку ефективності управління. Запропоновано алгоритм оцінки ефективності механізму управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві.

**Ключові слова:** ефективність управління, функція управління, механізм управління, сільське господарство, відновлювані природні ресурси.

### Газуда М.В. АЛГОРИТМ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫМИ ПРИРОДНЫМИ РЕСУРСАМИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

В статье проанализирована сущность категории «эффективность управления». Рассмотрены научные подходы и методы расчета эффективности управления. Предложен алгоритм оценки эффективности механизма управления возобновляемыми природными ресурсами в сельском хозяйстве.

**Ключевые слова:** эффективность управления, функция управления, механизм управления, сельское хозяйство, возобновляемые природные ресурсы.

### Gazuda M.V. THE ALGORITHM FOR ESTIMATION THE EFFICIENCY OF THE MANAGEMENT MECHANISM OF RENEWABLE NATURAL RESSOURCES IN AGRICULTURE

The article analyzes the essence of the category «effective management». The scientific approaches and methods for calculating the efficiency of management were considered. We propose an algorithm for estimating the effectiveness of the mechanism of management of renewable natural resources in agriculture.

**Keywords:** management efficiency, management function, mechanism of management, agriculture, renewable natural resources.

**Постановка проблеми.** В умовах інформаційно-го суспільства і ринкового середовища акцентується увага на комплексному підході задіяння всіх факторів впливу щодо забезпечення ефективного використання природних ресурсів сільськогосподарського призначення. Важливу роль при цьому відіграє управлінська складова, що дає можливість врахування превентивних заходів з метою забезпечення ефективного ведення сільського господарства, і потребує оцінки щодо ефективності самої системи управління.

**Аналіз останніх досліджень і публікації.** Формуванню наукових підходів до оцінки ефективності управління присвячено наукові праці О. І. Гуторова [2]. В. М. Колесником [6] досліджено теоретичні підходи до функцій менеджменту, його ефективності в системі управління сільськогосподарськими підприємствами. Науково-теоретичні основи, зокрема сутність категорій «управління», «менеджмент», досліджували Б. М. Андрушків [1], Й. С. Завадський [5], Г. В. Осовська [8] та інші.

**Постановка завдання.** На основі аналізу досліджень методів оцінки ефективності управління поглибити наукові підходи з оцінки ефективності механізму управління використанням відновлюваних природних ресурсів, що використовуються у сільськогосподарському виробництві.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Стосовно оцінки ефективності механізмів управління відтворювальними природними ресурсами сільського господарства, необхідним є акцентування уваги на складності здійснення такої оцінки і відносною величиною похибки, пов'язаної з наступними причинами:

- відсутність чіткого обліку ВВП сільського господарства, особливо їх якісної складової;
- недосконалість та недостовірність статистичної системи економічних, екологічних та соціальних показників;

- нестабільність та непередбачуваність діяльності сільськогосподарських підприємств пов'язаних з особливостями аграрного виробництва взагалі та регіональними зокрема;

- різкі зміни кон'юнктури ринку в умовах перманентної економічної кризи;

- відсутність дієвої системи оцінки і контролю за якістю виробленої продукції сільськогосподарських підприємств;

- часте дублювання функцій управління і контролю;

- насамкінець, відсутність мотиваційного механізму з оцінки ефективності управління особливо екологічної та суспільної складової.

Відомо, що ефективність будь-якого управління залежить від трьох основних чинників, зокрема системності, методичності і стандартності управлінських функцій. Нині, у процесі використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві, актуальності набуває системний підхід щодо прийняття управлінських рішень. Необхідність полягає в обґрунтуванні ефективної системної методології управління, що базуватиметься на прийнятті керівниками виважених рішень із врахуванням взаємозв'язку використання відновлюваних природних ресурсів і збереження навколишнього природного середовища, забезпечуючи при цьому збалансований розвиток системи в цілому.

Керівники (управлінці, менеджери) у процесі прийняття рішення повинні послуговуватися процедурною методологією, встановити бажане (запроєктоване) призначення і структуру системи, ідентифікувати складові частини (структурні елементи), окреслити альтернативні стратегії втручання, встановити пріоритети серед структурних елементів, забезпечити вихід альтернативних рішень, вибрати з них найкраще і застосувати його. При цьому методологія повинна мати механізм зворотного зв'язку, щоб зберігала

ся можливість здійснювати коригувальні процедури і вирішувати проблеми розвитку. Це стосується й організації процесів приймання та використання інформації з навколишнього середовища, призначеної для перевірки правильності управлінських дій. Якщо зовнішня інформація запізнюється, недостатня за обсягом або недостовірна, методологія має надавати можливість промодельовати реакцію навколишнього середовища [3, с. 75-76].

З огляду на відзначене, системна методологія управління повинна стати дієвим механізмом регулювання у сфері використання відновлюваних природних ресурсів сільськогосподарського виробництва, оскільки має всі ознаки надійності, впорядкованості і стабільної збалансованості у взаємозв'язку із складовими компонентами суспільного розвитку.

Зважаючи на відсутність цілісного підходу до формування методології та методики оцінки ефективності механізму управління використанням відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві (МУВВІПРСГ), із врахуванням існуючих методичних підходів та досліджень, сформуємо власний підхід до розробки методики оцінки ефективності МУВВІПРСГ. Ефективність управління, як наголошує Й. С. Завадський [5], полягає у досягненні найвигіднішого співвідношення між результа-

тами діяльності апарату управління і використаними для одержання цих результатів матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами, передусім за рахунок прийняття більш раціональних рішень з технологічних, економічних, організаційних, соціальних та інших питань, а також прийняття рішень на основі багатоваріантних розрахунків і неухильного впровадження їх у життя. В. М. Колесник обґрунтовує ефективність управління як результативність функціонування системи і процесу управління у взаємодії керуючої і керованої систем, що забезпечує досягнення цілей підприємства, яка визначається співвідношенням ефекту від реалізації різноманітних інвестицій в систему управління підприємством з розміром витрат, необхідних для їх впровадження [6, с. 199].

За призначенням і методами розрахунку розрізняють абсолютну та порівняльну ефективність управління, що у практиці економічних розрахунків пов'язано з необхідністю вирішення двох взаємозв'язаних завдань [8, с. 531]:

- визначенням і оцінкою рівня ефективності використання окремих видів витрат і ресурсів, економічної ефективності виробництва в цілому (галузі, об'єднання, підприємства), та здійсненням аналізу впливу різних організаційно-технічних заходів на показники діяльності суб'єкту господарювання;

- порівнянням і вибором кращих варіантів нової техніки, технології, організації виробництва.

При цьому абсолютна економічна ефективність визначається по підприємству в цілому і характеризує загальний ефект (віддачу) від використання ресурсів та витрат, а порівняльна економічна ефективність характеризує економічні переваги одного варіанта над іншими щодо раціонального використання ресурсів та витрат.

В умовах ринкової економіки підвищення ефективності і якості діяльності суб'єкту господарювання досягається передусім шляхом поєднання прогресивної техніки і технології з раціональною організацією виробництва і праці, тобто впровадження менеджменту. За всіма технічними, технологічними та організаційними заходами, передбаченими стратегією (бізнес-планом), визначаються також показники [8, с. 531]:

- умовна річна економія – економія від впровадження того чи іншого заходу у процесі виробництва за рік, що розраховується через показник зниження собівартості і річний випуск продукції. Цей індикатор є базовим для оцінки економічної значущості заходів з організації виробництва, а також визначення терміну відшкодування витрат на їх реалізацію;

- економія до кінця року, від впровадження певного заходу обчислюється з урахуванням терміну його впровадження і є частиною річної економії, що суб'єкт господарювання отримує до кінця року. Доцільно враховувати при розрахунках зниження собівартості продукції;

- перехідна економія, від впровадження заходів з організації виробничої діяльності розраховується як сума економії, що утворюється в наступні періоди після поточного року, обчислюється виходячи з се-

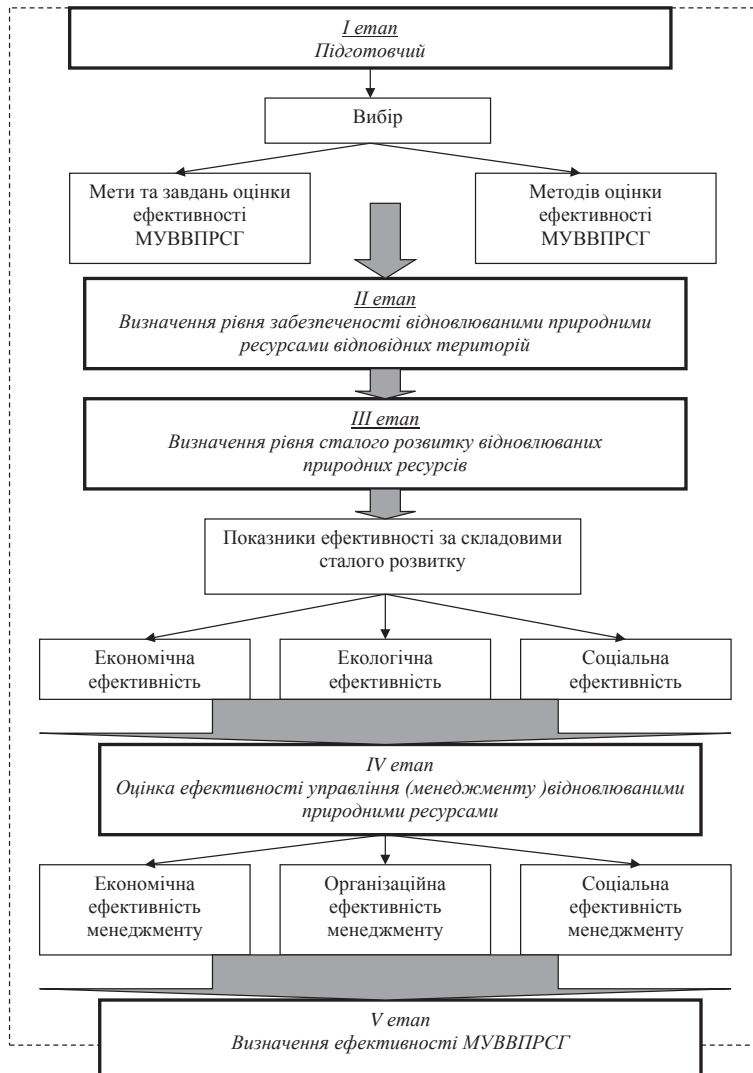


Рис. 1. Алгоритм оцінки ефективності механізму управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві

редньорічної собівартості продукції, собівартості на кінець року та обсягів випуску продукції після поточного року.

Оскільки процес оцінки ефективності МУВВПРСГ є складним, тривалим та динамічним, доцільно його представити у вигляді певного алгоритму дій систематизованими за етапами. Вважаємо, що алгоритм оцінки ефективності механізму управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві слід проводити у п'ять послідовних етапи (рис. 1).

Оцінка ефективності механізму управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві пропонуємо проводити за допомогою таких етапів: I – підготовчий етап, що передбачає вибір мети, завдань і методів оцінки ефективності використання управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві; II – визначення рівня забезпеченості відновлюваними природними ресурсами відповідних територій; III – визначення рівня сталого розвитку відновлюваних природних ресурсів (економічна, екологічна, соціальна ефективність); IV етап – оцінка ефективності управління (менеджменту) відновлюваними природними ресурсами; V етап – визначення ефективності механізму управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві.

На підготовчому етапі (I етап) здійснюється вибір мети, завдань, об'єкта, предмета та методів оцінки ефективності механізму управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві. Метою оцінки є аналіз кількісних та якісних показників використання відновлюваних природних ресурсів. Об'єктом оцінки виступають процеси та явища, що характеризують процеси управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві. Предметом оцінки є ефективність механізму управління відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві.

Основними завданнями оцінки ефективності механізму управління використанням відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві є:

- визначення рівня забезпеченості відновлюваних природних ресурсів відповідними територіями держави;
- виявлення та оцінка критеріїв раціонального використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві;
- визначення рівня сталого розвитку відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві;
- оцінка показників ефективності за складовими сталого розвитку відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві;
- оцінка ефективності управління (менеджменту) відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві;
- комплексна оцінка ефективності МУВВПРСГ.

Що стосується методів оцінки, то для оцінки ефективності МУВВПРСГ доцільно використати такі:

- метод «оцінка невикористаних резервів», що дасть можливість спрогнозувати майбутній розвиток підприємства за умов підвищення ефективності управління;
- порівняльний метод через порівняння результатів діяльності можна також порівняти ефективність управління окремо взятого підприємства до, скажімо, середньостатистичного;
- метод інтегральних показників, що дозволить комплексно оцінити ефективність механізму за системою економічних, екологічних та соціальних показників.

На II етапі оцінюємо рівень забезпеченості територій відновлюваними природними ресурсами, що сприятиме виявленню особливостей розвитку відновлюваних природних ресурсів, окресленню напрямів їх відтворення, резерви формування.

На III етапі оцінюється рівень сталого розвитку відновлюваних природних ресурсів за показниками, що характеризують економічну, екологічну та соціальну ефективність їх використання.

Так, економічна ефективність в нашому випадку характеризується системою економічних показників, які відображають кількісний об'єм використання відновлюваних природних ресурсів. До них віднесемо величину витрат на відтворення природних ресурсів, рентабельність діяльності сільськогосподарських підприємств, дохід від використання природних ресурсів та інше.

Показники соціальної ефективності вимірюються рівнем задоволення потреб споживачів у тих чи інших відновлюваних ресурсах. Соціальний ефект може виявлятися у покращенні умов праці працівників сільськогосподарських підприємств.

Показники екологічної ефективності можна вимірювати розмірами території чи акваторії, яка володіє екологічною стійкістю і не піддається впливу господарської діяльності. Екологічний ефект отримуємо в результаті зменшення нераціональності використання природних ресурсів [7].

На IV етапі оцінюємо ефективність управління (менеджменту) відновлюваними природними ресурсами у сільському господарстві. Таку оцінку будемо проводити з точки зору оцінки ефективності реалізації функцій управління, методів управління, стилів керівництва регулюючими та контролюючими органами управління.

Зауважимо, що управління є цілеспрямованою дією на об'єкт з метою зміни його стану або поведінки у зв'язку зі зміною обставин. Складовим елементом управління є менеджмент, під яким розуміють цілеспрямовану дію на колектив працівників або окремих виконавців для виконання поставлених завдань та досягнення визначеної мети [1, с. 6]. Завдання менеджменту є знаходження і використання стимулів, іманентно властивих кожному учаснику структури управління для системного застосування їх у управлінні [9, с. 27-31].

В цілому управління є цілеспрямованим і активним процесом, що складається з відносно самостійних, логічно-послідовних елементів [4, с. 286]: 1) збирання, систематизація і передача інформації; 2) вироблення (обґрунтування) і прийняття рішення; 3) перетворення рішення на різні форми команд (усна, письмова, наказ тощо) та забезпечення їх виконання; 4) аналіз ефективності прийнятого рішення й можливе наступне його коригування. Такі елементи особливо актуальні у процесі формування управлінських підходів щодо використання відновлюваних природних ресурсів у сільському господарстві. Основними видами управління (менеджменту) є [5, с. 20-21]: загальний, кадровий, інвестиційний, інноваційний, фінансовий та інші. Загальний менеджмент – менеджмент, який здійснюють усі керівники, що відповідають за постановку задач і формулювання політики, за питання, пов'язані з плануванням і організацією, контролем і управлінням об'єктами і територіями. Фінансовий менеджмент включає такі основні види діяльності: визначення фінансової структури об'єкта і його потреб у фінансових коштах; виявлення всіх альтернативних джерел фінансування і їх оцінка; практичне одержання фінансових ре-

сурсів з обраних джерел; ефективно використання одержаних грошових коштів. Інноваційний менеджмент – це система стратегічного управління інноваційними процесами на основі обґрунтування комплексу заходів щодо реалізації інноваційної стратегії у використанні відновлюваних природних ресурсів сільського господарства.

Під час оцінювання системи менеджменту, яка діє в організації, слід розрізняти економічну, організаційну та соціальну ефективність [2, с. 40]. При цьому економічна ефективність менеджменту обумовлює економічні результати діяльності організації при конкретній системі управління. Організаційна – характеризує якість побудови організації, її системи управління, прийняття управлінських рішень, реакцію системи управління на стреси, конфлікти, організаційні зміни тощо. До оціночних показників належать: рівень централізації функцій управління, співвідношення чисельності управлінських працівників між різними рівнями управління, питома вага керівників у загальній чисельності апарату управління, коефіцієнт ланковості структури менеджменту, швидкість прийняття управлінських рішень. Соціальна – відображає вплив менеджменту на процеси формування професійних характеристик працівників, у тому числі керівників, формування корпоративного духу, відповідного психологічного клімату в колективі, атмосфери захищеності й причетності до цілей організації, перспектив розвитку соціальних інституцій тощо.

Соціальну ефективність менеджменту можна оцінювати з двох точок зору. З одного боку, її оцінюють за показниками, що відображають соціально-культурну сферу, функціонування організації [6, с. 201]: рівень трудової дисципліни, рівень стабільності кадрів, рівень розвитку соціальної інфраструктури на підприємстві, рівень умов праці тощо. З іншого – за показниками, що відображають вплив на досягнення виробничо-господарських результатів та задоволення потреб ринку: продуктивність праці, зарплатовіддача, рівень задоволення потреб споживачів тощо.

В цілому ефективність МУВВІПРСГ визначається отриманим результатом від використання відновлюваних природних ресурсів (V етап). Зважаючи на специфіку МУВВІПРСГ, ефективність його застосування у найбільш загальному вигляді можна представити за допомогою інтегрального показника, який визначається як співвідношення суми результатів, отриманих від реалізації заходів щодо впровадження цього механізму [7].

**Висновки з проведеного дослідження.** З огляду на проведені дослідження, пропонуємо інтегральний показник ефективності МУВВІПРСГ визначати за формулою:

$$E_{\text{mex}} = (E_{\text{ec}} + E_{\text{en}} + E_{\text{soc}}) / n, \quad (1.1)$$

де  $E_{\text{mex}}$  – інтегральний показник рівня ефективності МУВВІПРСГ;

$E_{\text{ec}}$  – показник економічної ефективності МУВВІПРСГ;

$E_{\text{soc}}$  – показник соціальної ефективності МУВВІПРСГ;

$E_{\text{en}}$  – показник екологічної ефективності МУВВІПРСГ;

$N$  – кількість показників оцінки ефективності МУВВІПРСГ.

Таким чином, запропонований методологічний підхід до оцінки ефективності механізму управління використання відновлюваними природними ресурсами дозволить визначити проблеми у раціональному та збалансованому використанні природних ресурсів, окреслити пріоритети формування та реалізації механізму збалансованого природокористування.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрушків Б. М. Основи менеджменту / Б. М. Андрушків, О. Є. Кузьмін. – Львів : Світ, 1995. – 296 с.
2. Гуроров О. І. Теоретико-методологічні основи оцінки ефективності управління / О. І. Гуроров, О. О. Гуророва // Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. № 5. Серія «Економічні науки». – 2013. – С. 38-47.
3. Екологічне управління : підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.
4. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002 / голова редакційної ради : Б. Д. Гаврилишин (голова) [та ін.]. Т. 2 / [відп. редактор С. В. Мочерний та ін.]. – 2002. – 952 с.
5. Завадський Й. С. Менеджмент : Management / Й. С. Завадський. У 3 т. – Т. 1. – 3-тє вид., доп. – К. : Вид-во Європ. ун-ту. – 2001. – 542 с.
6. Колесник В. М. Теоретичні підходи до функцій менеджменту, його ефективності в системі управління сільськогосподарськими підприємствами / В. М. Колесник, К. І. Воєнна // Економічний простір. – 2013. – № 71. – С. 192-203.
7. Матвійчук Л. Ю. Раціоналізація використання та охорони туристичних ресурсів: діагностика та механізм забезпечення : монографія / Л. Ю. Матвійчук. – Луцьк : Волиньполіграф, 2011. – 340 с.
8. Осовська Г. В. Основи менеджменту / Г. В. Осовська : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : «Кондор», 2003. – 556 с.
9. Ульяновченко О. В. Зарубіжний досвід розвитку менеджменту як інструмент управління підприємствами / О. В. Ульяновченко // Економіка і держава. – К. – 2007. – № 1. – С. 27-30.